

Název aktivity:	Masopust a jeho zvyky
Cíl:	<ul style="list-style-type: none"> • Pochopit význam tradic, jako důležitých rituálů. • Objevit lidové moudrosti, ukrývající se v tradicích. • Poznat život a zvyky našich předků v určitém ročním období. • Prezentovat lidové písně, tance i zvyky dětem i široké veřejnosti přístupnou a poutavou formou. • Posílit kreativitu a manuální zručnost při tvorbě masek.
Motivace:	<p>V motivačním rozhovoru objasnit význam tradice fašaňku i masopustu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Co je to tradice? <i>Tradice mohou být různé, např. osobní, školní, rodinné, svatební, nebo také lidové, které jsou vázány na pevná data kalendáře.</i> • Jaký měla a má tradice význam? <i>Pro každého mají tradice a rituály určitý význam. Pomáhají vytvořit bezpečné prostředí v chaotické době, jsou ve své podstatě neměnné a tím poskytují určitou jistotu bytí.</i> • Jaký měla význam doba postní? <i>Odlehčení stravy, očista organismu, posílení sebeovládání, někdy také přečkání docházejících zásob.</i> • Převléknutí se za masku, <i>dochází k vědomému prožití změny společenské role, maskovaný člověk se do ní plně vžil a získal díky tomu jiný pohled na svět.</i>
Cílová skupina	Žáci 1. – 9. ročníku
Doba trvání:	Dle potřeby na přípravu týden až 14 dnů
Místo:	Prostory školy, případně za příznivého počasí může být průvod realizován i venku.
Pomůcky:	Vytvořené pomůcky dle potřeb jednotlivých masek.
Metody a formy práce:	Výtvarné a rukodělné práce, dramatické a tematicky zaměřené literární činnosti, fotodokumentace, pohybové a mimické dovednosti, skupinová práce.

Postup:	<p>Přípravná část:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vysvětlit význam masopustu (<i>pomocné didaktické materiály viz níže</i>). 2. Žáci mohou zjišťovat u svých rodičů, nebo prarodičů, jak probíhal fašaňk v období jejich mládí. Tyto zkušenosti se mohou promítnout do realizace. 3. Seznámí s typickými maskami a vysvětlí důvody, proč by neměly mít děti masky betmena, kosmonauta, barbíny atd. Masky měly určitý význam a představovaly osoby, zvířata nebo řemesla, které v dřívějších dobách lidé znali. 4. Vyučující si vyberou dle možností, spolu s dětmi některé z nabízených aktivit. Nezapomeňte, že jsou zde uvedeny jen náměty, se kterými můžete dál pracovat a rozvíjet je. <ul style="list-style-type: none"> ✓ Tvorba pozvánek na masopustní průvod. ✓ Příprava typického jídla, které bude k ochutnání ve spolupráci s jídelnou (koblihy, boží milosti, nakrájené klobásy) ✓ Výroba hudebních nástrojů, které mohou být použity do masopustního průvodu: vozembuch – tyč s připevněnými vyrobenými nástroji, nebo chrastítka které při pohybu vydávají nějaký zvuk. Chrastítka – prázdné krabičky z plastového materiálu naplněné např. korálky, hrachem, fazolí ✓ Výuka písniček a říkadel vztahující se k masopustu, nácvik tanečku, „pod šable“ – chlapecký tanec s dřevěnými šavlemi. ✓ Zkoušení vlastního rýmování při představování masek. ✓ Vyhledávání pranostik vztahující se k tomuto období. ✓ Ve výtvarné výchově každý žák nakreslí vybraný typ masky, vystřihne ji a nalepí na dlouhý pruh papíru, aby vznikl průvod masek. ✓ Výroba vybrané masky (lze vyrábět ve dvojicích), kterou si připraví do masopustního průvodu. Vyučující popíše vzhled a typické doplňky. Děti si mohou připravit 1- 2 věty, kterými se představí. Představení může být i rýmované, nebo pantomimické. ✓ Průvod masek po škole, případně po tělocvičně, kde mohou být zastavení u „hospodářů“, vyrobené jednoduché kulisy domů z kartonů, nebo překližky. ✓ Pochovávání basy na závěr průvodu.
----------------	--

- ✓ **Ukázky činností v postní době**, dokončování drobných prací z předešlého hospodářského rok: **draní peří, přástky**, mláčení obilí, opravování zemědělských potřeb, přišívání lat na jutové pytle na brambory, vyřezávání vařeček, drátování hrnců, loupání kukuřice a fazole, v pozdější době i pletení
- ✓ **Ustanovit** redakční tým, který bude dokumentovat průběh celé aktivity a připravovat tiskové zprávy.

5. Představení jednotlivých masek, které mohou předvádět své typické činnosti.

Rychtář (*nynější starosta, uděloval povolení na obchůzku*)

*Jenom s jedně podmínků obchůzku vám povolím,
že špatně jste se chovali, zítra se já nedozvím.*

Biřic (*na vysvětlenou tehdejší policajt, vedl zpravidla průvod, může mít buben a ohlašovat jej*)

*Nad biřice není více, na řeči a vytáčky nedám,
pořádek já rychle sjednám.*

Medvěd a medvěďár, *tanec s medvědem nesměla žádná žena odmítnout.*

Medvěd tančí, přitom bručí, všechny ženské tančit učí.

Babka *s košem, nebo nůsí ve které může být atrapa husy.*

*Kupte pěknů husičku, šiškami je krmená,
masíčko je dobře tučné a peříčko jemné má.*

Kominík s žebříkem se představuje:

*Já su kominář, mám černů tvář,
štětků saze vyženu aj kocůra proženu.*

Bílá kobyla (*klibna = šiml, kobyla, koníček, zpravidla jí předvádí dva,*), **První hospodář** *ji nabízí jinému slovy:*

*Kupte tuto kobylu, není vůbec drahá,
všecko vždycky sežere a jako čert táhá.*

Druhý odpovídá:

*Za takovů herku, škoda každé placení,
tá než dojde do chléva, tak vám hnedka zcepení.*

Kováři:

*Nění v světě nad nad kováře, od ohně maj rudé tváře,
podkovy když kovají, jiskry kolem lítají.*

	<p>Vodník: <i>Každé děcko utěká, když uvidí vodníka, sbírat stužky barevné, to ano, ale do hrnečka dušičku dát né a né.</i></p> <p>Čert: <i>Hříšníky já tuze rád, pod fůsy si vrčím, na vidle je naberu a do pytle strčím.</i></p> <p>Kozel: <i>Když jde někdo do zahrady, na rohy ho naberu, nejlepším jsem zahradníkem a sám všechno sežeru.</i></p> <p>Smrt: <i>Já jediná jsem spravedlivá, ať chudý je či bohatý, každého vždy najdu, až svíčka mu dohoří, pro něho si přijdu.</i></p> <p>K představení dalších masek můžete využít tvůrivosti žáků.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Harmonikář ✓ Anděl ✓ Ponocný ✓ Švec, který nesl boty ✓ Kovář ✓ Hrnčář ✓ Krejčí ✓ Hajný ✓ Řezník ✓ Mlynář ✓ Žid s pytle ✓ Cikán
Reflexe	<p>Co vás nejvíce zaujalo? Co už jste znali a co bylo nové? Co vás bavilo nejvíce? Jaký mají pro nás dnes význam lidové tradice? Které další lidové tradice znáte? Jaké pocity jste měli v roli masky? Co se vám líbilo a proč? Bylo vám něco nepříjemné a proč? Dodržujete ve vaší rodině nějaké tradice a zvyky? Jaké tradice znáte od svých rodičů či prarodičů, či jiných příbuzných?</p>
Rozvíjené kompetence	<p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ chápe význam lidových tradic ✓ vyjmenuje další tradice ✓ popíše činnost některých řemesel ✓ reprodukuje alespoň jednu říkanku nebo písničku
Průřezová témata	<p>EVVO: Lidské aktivity v minulosti Pochopení významu tradic jako kulturního dědictví</p>

	OSV: Porozumění sobě samému a druhým Získání sociálních dovedností při řešení různých situací
--	--

Zdroj: <http://www.hustopeckymasopust.cz/d86-tradice-masopustu>.

Více zde: <http://www.tachovskafarnost.cz/vyznam-tradic/masopust/>

Kniha Vlastimila Vondrušky "Církevní rok a lidové obyčeje" (str. 48-49);

Všechny uvedené informace nemusí odpovídat krajo­vým odlišnostem.

Didaktický text: Další informace o masopustu

Masopust není přímo svátkem církevního roku, ale velmi těsně s ním souvisí. Je to krátké období před začátkem postní doby, v němž se lidé radují, veselí, pořádají zábavy, hostiny a maškarní průvody.

Jiné označení pro masopust je karneval – jedním z vysvětlení tohoto slova je latinský původ a znamená to něco jako „dát sbohem masu“, než začne půst. Slavení masopustu může mít různé podoby, jinak ho prožívají lidé na venkově a jinak ve městě.

Masopust je tří­denní lidový svátek, který ve své podstatě sice nemá nic společného s liturgií, ale přesto je podřízen běhu církevního kalendáře. Slavil se ve dnech předcházejících Popeleční středě, kterou začíná 40denní půst před Velikonocemi. Protože datum Velikonoc je pohyblivé, byl pohyblivým svátkem i masopust.

Masopust a masopustní pokrmy byly poznamenány nadcházející postní dobou. Lidé si chtěli vynahradi­ t dlouhý postní čas, který je čekal. Byl to čas zabíjaček, masových i sladkých pokrmů a lidového veselí.

Přípravou na masopust býval čtvrtek před masopustní nedělí, nazývaný "tučný čtvrtek" či "tučňák". Panovalo přesvědčení, že v tento den má člověk jíst a pít co nejvíce, aby byl celý rok při síle.

Hlavní masopustní zábava začínala o "masopustní neděli". Také toho dne byl oběd bohatý, ale netrval příliš dlouho, protože se všichni chystali do hospody k muzice. Někdy se tancovalo přímo na návsi a tanec se často protáhl až do rána. Také masopustní pondělí probíhalo ve znamení zábavy a tance. V mnoha vsích se konal "mužovský bál", kam neměla přístup svobodná chasa; tancovali jen ženatí a vdané.

Vyvrcholením masopustu bylo úterý. Toho dne procházely vesnicemi průvody maškar, hrála se masopustní divadelní představení, secvičená obvykle žáky. Obchůzky masek neměly závazná pravidla; záleželo na vtipu a pohotovosti "maškarádů", jaké taškařice budou provádět. Masky byly všude pohoštěny - něčím k zakousnutí a především pálenkou a pivem, které ještě zvyšovaly rozpustilost a veselí. Bývalo však i několik tradičních masek, které se objevovaly každoročně. Mezi ně patřil např. medvěd, někdy vedený na řetězu medvědářem. Jinou tradiční maskou bývala tzv. klibna (= šiml, kobyla, koníček), skrývající často dvě osoby. Objevovala se i maska s jezd­cem na koni, Žid s pytlkem nebo rancem na zádech, bába s nůs­í, kominík se žebříkem, kozel a mnoho dalších.

Téměř všude končila masopustní zábava přesně o půlnoci. Tehdy zatroubil ponocný na roh a rychtář či někdo z radních všechny vyzval, aby se v klidu rozešli domů, protože nastala středa a s ní předvelikonoční půst. Někde zakončili o půlnoci muziku "pochováním basy" (symbol toho, že v postu si hudebníci nezahrají). Lidé věřili, že pokud budou o masopustu tancovat přes půlnoc, objeví se mezi nimi ďábel, často jako cizinec v zeleném kabátě. O masopustních rejích z Čech i Moravy jsou dochovány písemné zprávy již ze 13. století, i když svátek je zřejmě ještě staršího data. Od středověku mravokárci vystupovali proti rozpustilostem, které se o masopustu děly, lidem to však nijak neubíralo na dobré náladě. Kolem 18. století se začaly pořádat zvláštní taneční zábavy, tzv. reduty. Zpočátku byly přístupné jen vyšším vrstvám, později všem zájemcům. První reduta v Praze se konala v roce 1752.

Moravské pojmenování fašank vzniklo zkomolením německého Fasching, další názvy jsou také končiny nebo ostatky).

V životě mnoha lidských generací hrál důležitou úlohu jako zlomový bod na rozhraní dvou ročních etap. Jednalo se o dobu poměrného hospodářského klidu, o níž se ostatně říkalo, že kdo v masopustě moc dělá, v létě to odleží. Dokončovaly se ještě drobné práce z předešlého hospodářského roku (draní peří, přástky, mláčení obilí, opravování zemědělských potřeb), ale zároveň se všichni připravovali na blížící se jaro, počátek nové hospodářské sezóny. Souvisela s tím i řada symbolických magických úkonů a pověr, majících zajistit jednak blahonosný a plodonosný účinek, jednak ochránit usedlost před zlými silami a nepříznivými vlivy.

Masopust vrcholil ve třech dnech, před prvním postním dnem zvaným Popeleční středa (též Škaredá). Při pomyšlení, že již zakrátko nastane dlouhý předvelikonoční půst, si každý dopřál do sytosti bujarého veselí, zpěvu, tance - a pochopitelně i jídla a pití. Ne nadarmo se v tento čas odehrávalo nejvíce zabíjaček. Ostatně mrazivé počasí pro ně bylo ideální a řezníci měli proto v tento čas nejvíce napilno. Někdy zabíjačka probíhala jako ceremoniál, neboť byla spojena s různými žertovnými obřady, kdy byl například „provinilý vepřek“ souzen a hospodář mu z knihy předčítal ortel. Příbuzní a sousedi si pak navzájem posílali výslužku.

Nezbytnou součástí masopustního jídelníčku byly koblihy smažené na másle, dříve i na bukvicovém oleji. Měly i svou obřadní úlohu, a to jako obětní jídlo, které hospodář vynášel do polí. Na stole nesměly chybět ani boží milosti, klobásy a slanina a především pálenka. A pokud byla třeskatá zima, karnevalovým maškarám přišla vhod i pálenka.

Obyčejů a zvyků vázících se na poslední masopustní dny bylo mnoho, každá vesnice, každý kraj byl něčím odlišný a měl svá specifika. Všude se ale toto období uzavíralo taneční zábavou, spojenou s „pochováním basy“. Jedná se o parodii na pohřeb zemřelého marnotratníka. Do necek, na desku nebo na prostřený stůl či máry se položila basa pokrytá plachtou. Následoval vlastní pohřební obřad s upozorněním na domnělé prohřešky basy v čase masopustních zábav a za tklivého nářku byla slavnostně vynesena ven ze sálu a „pohřbena“. Po tomto aktu čas nevázaného veselí definitivně skončil a nastal čas půstu. Sousedé si po půlnoci na rozloučenou zazpívali postní píseň a rozešli se domů.

Rej maškar a obřadní obchůzky byly původně vyhrazeny jen pro svobodnou mužskou mládež a mladé ženaté muže, později se účastnili i další. To, co vykoledovali, nakonec zpeněžili a utratili u taneční zábavy.

Každá maska mívala dříve svůj význam a funkci - to však během doby zcela ztrácelo smysl. Nejznámější fašankovou maskou byla maska medvěda, jemuž se přisuzovaly magické vlastnosti a to především plodnost, která mohla být přenesena na ženy i celé hospodářství. Při každé zastávce si s ním tedy hospodyně a děvčata musela zatancovat, odepřít mu tanec bylo nemyslitelné. Medvěda na provaze vodila jiná maska – medvědář. Další nezbytnou postavou byl biřic, který průvod vedl. Ženy se maskovaly za muže a muži za ženy – ti hlavně za nevěsty nebo za matky s dítětem. Masky představovaly zástupce různých profesí. Může

jim být kominík, kovář, švec, bednář, zedník, krejčí a někdy i konkrétní osoby, starosta. Masopustní maska byla často prostředkem výsměchu a kritiky některých lidských vlastností a neřestí ale také smrt a anděl – ty patří k nejstarším typům masek. Jen málo fašanků se odehrává v krojích, karneval je především rej komických masek a převleků.

Rej maškar a obřadní obchůzky byly původně vyhrazeny jen pro svobodnou mužskou mládež a mladé ženaté muže, později se účastnili i další. To, co vykoledovali, nakonec zpeněžili a utratili u taneční zábavy.

Ke stažení omalovánky s masopustní tematikou:

Masopustní průvod masek

Dokresli masky v našem průvodu!

www.deti.vira.cz

<http://deti.vira.cz/>

Typická jídla

Nezbytnou součástí masopustního jídelníčku byly koblihy smažené na másle. Na stole ovšem nemohli chybět ani boží milosti, klobásy a slanina.

Jídlo na popeleční středu se již nesla v přísně postním duchu. Oběd tvořila většinou čočka s vajíčkem, sýr, chléb, vařená krupice nebo pečené brambory.

Písničky

Písničky by měly být v nářečí, které je typické pro místní kraj. Také jsou zde uvedeny různé varianty jedné písničky

Fašaňku, fašaňku,
zelený krušpánku,
nebudu ťa nosit,
enom do fašaňku.

Pod šable, pod šable, aj pod obušky,
my všecko bereme aj plané hrušky.
Fašanky, fašanky s červenými fúsy,
aj ten čert bachratý tancovat musí.

Pod šable, pod šable, aj pod obušky,
my všecko bereme, aj plané hrušky.
Tady nám nedali, tady nám dajú,
komára zabili, slaniny majú.

Hop dívča moje, prehodím ťa přes oje,
přes ojíčko, přes osy, hop dívča si moje.
Hop sa Matyjáš, z turkyniska boty máš,
sochorem sa opasuješ a pytlem sa podpíráš.
Ej, už sa Fašaňk krátí, ej, už sa nenavráti,
ej, staré baby lajú, ej, že sa nevydajú.

„Tutéj nám nedali, tutéj nám dajú,
komára zabili, slaninu majú.
Henkaj hore na komíně sedí kocúr na slanině.
Běžte si ho sehnat a mě kus uřezat.
Jak nám malý uřežete, všechny prsty pořežete,
jak nám velký uřežete, do neba sa dostanete.“

Pochovávání basy

„Bud' zdráva, baso a odpočívaj v pokoji,
negde v hospodě na zemi,
lež tam pěkně v klidu
neb půst nastává všemu lidu“
Tož gde s tů basů plácnem?
Tož na zem! Tož dáme ju do jámy?
Tož hore nohami!
Tož amen.

Zpracovala Mgr. Marie Kordulová, certifikovaná lektorka DVPP, infoevo@seznam.cz
Odborná spolupráce: Mgr. Veronika Stočková